

N:o 26.

Ank. till Riksd. Kansli den 13 April 1877, kl. 5 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om ändring i gällande bestämmelser angående presterliga sysslors tillsättande.

Till Lag-Utskottets behandling hafva remitterats två inom Första Kammaren väckta motioner, den ena af Herr *Frith. Grafström* (motion N:o 11) och den andra af Herr *H. Schönbeck* (motion N:o 3), jemte ett af Herr *von Koch* vid remissen af förstnämnda motion afgifvet yttrande; och hafva motionärerne föreslagit:

Herr Grafström:

»1:o) Upphävande af gällande stadgar för domkapitlens upprättande af förslag till presterliga tjenster, och ett nytt stadgande ungefär så lydande:

1. Vid upprättande af förslag till lediga presterliga tjenster skall intet afseende fästas på den klassifikation af lägenheterna, som för andra ändamål kan anses vara behöflig, utan skall domkapitlet bland de kompetente sökande uppföra *i första rummet på förslaget den, som med afseende på personlig begåfning, väl vitsordad tjenstgöring och den sökta sysslans särskilda behof anses vara den mest lämplige.*

2. *I andra rummet* skall domkapitlet uppföra den bland de öfriga sökande, som bäst vitsordats med afseende på ådagalagd lärdom.

3. *I tredje rummet* skall domkapitlet uppföra den, som bland de då qvarstående sökande *längsta tiden i kyrkan tjenstgjort.*

4. Skulle, sedan det första förslagsrummet blifvit fylldt, bland de öfriga sökande icke någon anses innehafva sådan lärdom som kan berättiga honom till det andra förslagsrummet, så skall detta såsom det tredje upprättas med hänsyn till tjensteålder.

2:o) Presterlig syssla kan sökas af kompetent sökande tillhörande hvilket stift som helst.

3:o) Den regala församlingar tillkommande rätt att kalla 4:de profpredikant utsträcket till konsistoriela församlingar och gäller äfven vid tillsättning af komminister.»

Herr Schönbeck:

»att Riksdagen ville för sin del besluta följande tillägg och förändringar i nu gällande förordning om prestval:

1. Skall kyrkoherde väljas, hafve församlingen makt på frågodag begära, att uppgifven prestnan må som fjerde profpredikant på förslaget uppföras.

2. Skall genom omröstning utrönas om och hvilken prestnan må till fjerde profpredikant begäras; då må endast den rösta, som i den justerade vallängden upptagen och sjelf tillstädes är, och varde hvar röstandes mening för en röst räknad.

3. Har vid sådan omröstning, som nu är sagd, då fråga är om konsistoriel kyrkoherdetjenst, minst tre fjerdedelar af hela antalet af de i den justerade röstlängden uppförde röstberättigade förenat sig att till fjerde profpredikant begära samma prestman, uppskjute valförrättaren förrättningen till dess domkapitlet vidare förordnat. Förena sig ej de röstande, som nu är sagdt, vare frågan om fjerde profpredikant förfallen. Gälle i öfrigt hvad som om val till konsistorielt pastorat förordnad är.»

Beträffande nu först Herr Grafströms förslag om ändring i grunderna för domkapitlens upprättande af förslag till presterliga sysslor, får Utskottet erinra, att domkapitlet i äldre tider hade en betydligt vidsträcktare makt vid tillsättningen af presterliga tjänster än de nu ega.

19 kap. af 1686 års kyrkolag stadgar i 7 §, att vid *kyrkoherdeledighet i konsistoriela gäll*, församlingen väl fick utvälja kyrkoherde, men att, om valet fölle på någon, som icke voro »dess värdigare», samt biskopen funne, att i stiftet vore andra, hvilka för sin lärdom, långliga tjenst, goda gåfvor och skicklighet borde framför den, som församlingen åstundar, med befordan ihågkommas, och hvilka om sig hade godt vittnesbörd och gåfve säkert hopp derom, att församlingen genom dem skulle märkligen uppbyggas och förkofras, församlingen borde åtnöjas med och rätta sig efter hvad biskopen och konsistorium förordnade; och uti 9 §, att »om *kapellaners tillsättande* skall fuller biskopen och Kapitlet tillitas, emedan de bäst känna personernas skicklighet och gåfvor, samt veta besked om deras framsteg i studier», dock att församlingens val och kallelse alltid borde föregå; och ehuru enligt samma kapitels 10 § Kongl. Maj:t ville med *regala gäll* förse dem, som med lärdom, tjenst och arbete, helst vid akademier, gymnasier och skolor samt vid hof- och krigsstaten gjort sig om »Guds församling och det gemena bästa väl förtjente», ålades

likväl vederbörande biskop att då ett regalt gäll blef ledigt, inkomma med förslag till dem, som han visste vara till sådana lägenheter skickliga och värdiga.

Af dessa stadganden framgår, att på samma gång lärdom och långvarig tjänst borde af domkapitlen vid presterliga befordringar tagas i betraktande, så måste ock hufvudsakligt afseende fästas å den skicklighet, som isynnerhet kunde lända församlingen till uppbyggelse och förkofran, en egenskap, som icke alltid är förenad med lärdom, och hvarom långvarig tjänst ej heller förvisar. Den uti kyrkolagen domkapitlen förbehållna rätt att under vissa förhållanden direkt ingripa i valet bortföll dock snart och domkapitlen erhöilo i stället rättigheten att föreslå de personer, emellan hvilka val finge af församlingarne anställas. Derigenom begränsades valrätten, på samma gång domkapitlen sattes i tillfälle att fortfarande utöfva inflytande på de presterliga befordringarne. *Förslaget* blef derföre af vigt så väl för församlingen som för de befordringssökande, och till följd deraf gjordes grunderna för befordran till föremål för uppmärksamhet. Dessa blefvo ock genom Kongl. Maj:ts nådiga bref till samtliga konsistorier i riket om vidtagande af några sådana mått och steg, som må befordra goda egenskaper i läroståndet, af den 21 Augusti 1786, närmare bestämda.

Berörda nådiga bref stadgar nemligen, bland annat: i 7 §, att vid förslagers upprättande till *kyrkoherde-lägenheter* skall det åligga konsistorium att först och främt hafva afseende på de sökandes gudsfruktan samt ett dygdigt och stadigt uppförande; att i öfrigt endast förtjänst och skicklighet gifva den ena företräde framför den andra; att det bör skattas för *skicklighet*, att sökanden eger lärdom och de kunskaper, som till sysslans fullkomliga bestridande fordras, samt för *förtjänst*, att han med kändedom, nit och försigtighet skött det kall, honom varit anförtrodt, och såmedelst gjort sig förtjent af vidare befordran; att lärdom skall utrönas af examina, disputationer-akter, föreläsningar samt utgifna skrifter, dock att, om en yugre, som ständigt haft tillfälle att sköta sina studier, skulle synas i kunskaper öfvergå en äldre, som väl eger mogen lärdom och öfriga egenskaper, men hvilken måst använda sin tid på en mödosam tjänst och således ej hunnit uppnå en lika vidsträckt lärdom, den senares arbete och erfarenhet skola så jemföras med den förras beläsenhet, att, å ena sidan, ej må saknas uppmuntran till nyttiga vetenskapers allvarliga skötsel, och, å andra, skicklige män ej afskräckas att ingå i arbetsamma och mindre lönande beställningar vid undervisningsverken och församlingen; — i 8 § att emellan dem, som äro hvarannan jemnliska i förtjänst och skicklighet, må den tid, som på verklig tjänst-

göring varit använd, blifva grund till förslagsrättigheten; — samt i 10 §, att vid upprättande af förslag till *kapellans- och andra sådana beställningar* de tre, som hafva de flesta tjensteåren, böra föreslås.

Genom Kongl. brefvet den 22 Mars 1798 anbefaldes pastoraternas indelning efter deras olika lukrativa beskaffenhet i tre klasser och Kongl. brefvet den 24 Januari 1811 förklarar närmare de grunder, efter hvilka den högre skickligheten och lärdomen skulle vid förslag till kyrkoherdelägenheter anses berättiga till företräde framför tjenstårsmeriterna.

På grund af denna lagstiftning har den praxis sedermera utbildat sig, att till rum å förslaget till ett pastorat af första klassen, hvar till höra de största och mest vinstgifvande gällen, så kallade lärdomsmeriter ansetts gifva företrädesrätt. Till förslagsrum å de minsta eller tredje klassens pastorater äfvensom till alla komministraturer gifva tjensteår företräde; och hvad beträffar den andra klassen, dit de medelstora pastoraten räknas, så gäller, att vid förslags upprättande till sådana skola både lärdomsmeriter och tjensteår tagas i betraktande och efter antagna beräkningsgrunder sins emellan afvägas.

Någon modifikation härutinnan har emellertid blifvit införd genom Kongl. brefvet den 31 Maj 1867, hvaruti dels förklaras, »att den genom Kongl. cirkulärbrefvet den 21 Augusti 1786 konsistorierna meddelade föreskrift att vid upprättande af förslag till kyrkoherdelägenheter hafva afseende icke allenast på de sökandes lärdom och tjensteålder utan äfven på den kännedom, nit och försigtighet, hvarmed de skött dem förut anförtrodde kall, icke må anses hafva undergått förändring genom senare i ämnet gifna författningar; dels och förordnas, att vid förslags upprättande till kapellanstjänster och andra sådana beställningar »enahanda skyldigheter som i afseende på upprättande af förslag till kyrkoherdelägenheter, skall konsistorierna åligga.»

Ofvan anmärkta objektivt bestämbara grunder äro likväl fortfarande vid förslags upprättande hufvudsakligen afgörande och kyrkomötet har i underdånig skrifvelse den 6 Oktober 1868 härom yttrat, att det ej torde kunna förnekas, att domkapitlen, oaktadt deras genom nyss anmärkta Kongl. Bref något vidgade pröfningsrätt, likväl genom de ännu gällande befodringslagarne funnit sig föranlättna på förslagen uppföra prestmän, hvilka, ehuru ingen anmärkning skett eller kunnat ske mot den kännedom, nit och skicklighet de under föregående erubetsförvaltning ådagalagt, likväl saknade eller i ringa mån besuttede den kraft och öfriga gäfvor, som till tjenstens bestridande erfordrades.

En lagstiftning, som leder till dylika resultat, kan ej vara på rigtiga grunder bygd. Af densamma framgår, att man ansett de presterliga lägenheterna vara snarare en uppmantran till inhemtande af lärdom och belöning för gjorda tjänster än ett fält för lärarens och själasörjarens verksamhet och därför varit mera betänkt på att genom lag skydda de sökandes rätt än befordra församlingarnes gagn och bästa. Ty icke kan väl påstås, att en församling, som ger sin pastor stora inkomster, har mera behof af en lärd själasörjare än en mindre och icke heller att en liten församling har mera behof af den erfarenhet, som en långvarig tjänstgöring medför, än en stor församling. Lärdomsförtjänster utgöra ingen ovilkorlig säkerhet för att den, som innehar dem, är en lämplig och passande själasörjare; och såvida som ålder i tjänst ej är identisk med duglighet, såvida som fastmer den tid inträffar, då den förra med den åren åtföljande bräcklighet snarare minskar och förtager den senare så blir denna befodringsgrund om ej sämre, dock ingalunda bättre än den ofvannämnda.

Dessa befodringslagar leda också, enligt hvad erfarenheten ofta gifvit vid handen, derhän, att församlingarne, utan tillbörligt afseende på deras särskilda behof, blifva med själasörjare försedda. Den ena församlingen kan ofta mera än den andra, till följd af särskilda omständigheter, beroende dels af religiösa rörelser inom församlingen dels ock af materiella förhållanden, såsom församlingens vidsträckthet, invecklad kyrklig ekonomi och dylikt, kräfva en sådan kraftfull verksamhet af dess själasörjare, som icke kan förväntas vare sig af den, hvilken hufvudsakligen åt studier egnat sitt föregående lif, eller af den, hvilken, ofta under tärande näringsbekymmer, förnött sin mannaålderskraft inom den inskränkta verksamhetskretsen af ett sacellani eller en kapellförsamling.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt anser Utskottet, att en förändring i nu gällande befodringslagar är önskvärd och af behofvet påkallad i den syftning, att vid förslags upprättande, utan hänsyn till lägenhetens klassifikation eller beskaffenhet, i främsta rummet afseende fästes på personlig begåfning, väl vitsordad tjänstgöring och den sökta sysslans särskilda behof.

Genom den rätt som sålunda lades i biskops- och domkapitels hand, att afgifva ett på kannedom om de sökandes förtjänst samt församlingens behof hvilande förord, skulle också stiftsstyrelsen erhålla en lämpligare och mera inflytelserik ställning, än den nu innehar, såväl i förhållande till presterskapet som till församlingen.

Utskottet kan emellertid ingalunda förbise, att det är ej mindre för kyrkan af vigt, att vid tillsättning af presterliga lägenheter skäligen uppmuntran lemnas åt lärdomsförtjenster, enär kyrkan i annat fall ofta skulle gå miste om den andliga kraft, som kunskap och vidsträckt beläsenhet medföra, än afven billigt och rättvist, att afseende fästes på den längre tid en sökande i kyrkans tjänst arbetat; dock så, att alltid den grundsats fasthålls, att presten är till för församlingens skull och ej tvärtom.

Herr Grafströms förslag synes på ett lyckligt sätt hafva löst de svårigheter, som ett skäligen afseende å dessa förhållanden medför. Jemte det plats å första förslagsrummet lemnas åt den personliga förtjensten och lämpligheten för den särskilda sysslan, äro lärdomen och den mångåriga oklandrade tjänstgöringen tillgodosedda genom den rätt till erhållande af förslagsrum till hvarje presterlig lägenhet, som blifvit dem tillförsäkrad; och får Utskottet alltså värdsamt tillstyrka,

1:o) att Riksdagen måtte till Kongl. Maj:t aflåta underdånig skrifvelse, innefattande anhållan, det Kongl. Maj:t tacktes i grundlagsenlig ordning bereda en förändring af författningarne angående presterlig befordran i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de grunder i afseende å förslags upprättande, som Herr Grafström framlagt.

Utskottet har vidare att yttra sig angående motionärernas förslag om utsträckt rätt för församlingarne att kalla fjerde profpredikant.

En dylik rätt är nu endast medgifven, då fråga är om återbesättande af kyrkoherdebeställningar i regala gäll; men länge och temligen allmänt har man påyrkat, att en sådan rättighet måtte församlingarne tillerkännas afven beträffande konsistoriela pastorater och komministratorer. Bestridas läres icke heller kunna, att i den för församlingarne så vigtiga frågan om tillsättning af deras sjelasörjare bör åt dem lemnas så stort inflytande, som med bevarande af kyrkans och presterkapets rätt och bästa kan vara förenligt. 1868 års kyrkomöte har också uttalat den åsigt, att församlingarne böra erhålla större inflytande vid tillsättningen af sina sjelasörjare än dem för närvarande tillkommer samt att den olikhet, som i detta hänseende nu förefinnes, bör, så vidt ske kan, undanröjas, likasom de komiterade, hvilka haft uppdrag att utarbete förslag till ny kyrkolag, tillstyrkt en utsträckning af ifrågakvarande rätt i närmaste öfverensstämmelse med det förslag, Herr Schönbeck nu framlagt.

Genom bifall till hvad Utskottet här ofvan ifrågasatt i afseende å grunderna för upprättande af förslag till presterliga tjänster, skulle visserligen i någon mån minskas de olägenheter, som hittills uppkommit deraf, att församlingarne i konsistoriela pastorater och beträffande alla komministraturer varit i sin valrätt inskränkta allenast till de tre prestmän, som enligt lärdoms- och tjänstemeriter utan hufvudsakligt afseende å personlig duglighet eller på församlingens behof och önskingar blifvit å förslaget uppförda. Men församlingarnes rätt i afseende å tillsättningen blefve likväl härigenom icke utsträckt och det ökade inflytande härutinnan, som stiftsstyrelsen genom större frihet vid förslagets upprättande skulle erhålla, torde långt ifrån att minska behofvet af en dylik rätt för församlingarne, tvärtom påkalla en sådan såsom en nödig motvigt, för den händelse stiftsstyrelsen skulle missbruka den makt, som sålunda blifvit i dess händer lagd.

Då församlingarne, vid tillsättning af kyrkoherdar i konsistoriela gäll och komministrar, medelst sitt val fälla det afgörande utslaget, torde emellertid, för att det af domkapitlet upprättade förslaget icke skall blifva endast en tom formalitet och äfven såsom någon säkerhet mot ett möjligen olämpligt val, böra föreskrivas, att en församling temligen enhälligt skall förena sig om kallande af fjerde profpredikant, för att på dylik kallelse skall fästas afseende.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt får Utskottet, utan att nu ingå i närmare bedömande af de vilkor och inskränkingar, hvarunder ifrågavarande rätt lämpligen kan församlingarne tillerkännas, vördsam samt föreslå,

2:o) att Riksdagen i underdånig skrifvelse måtte anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes i grundlagsenlig ordning bereda sådan ändring i förordningen om prestval, att församlingarne berättigas, under sådana vilkor och inskränkingar, som kunna finnas lämpliga och erforderliga, kalla fjerde profpredikant vid tillsättning såväl af kyrkoherdebeställningar i konsistoriela gäll som af komministraturer.

Den af Herr Grafström väckta frågan om rättighet för prest att öfver hela riket söka prestsysslor, till hvilken han innehar kompetens, har flera gånger tillförene utgjort föremål för representationens uppmärksamhet.

I sammanhang med frågan om frihet för prestkandidater att vinna anställning i hvilket stift de helst åstundade och tillfälle till deras användande gäfves, har Riksdagen i underdånig skrifvelse den 14 Maj

1867 uttalat den åsigt, att önskvärdt vore, det rättighet att söka prestsysslor öfver hela riket kunde hvarje prest medgifvas, utan hänsyn till hvilket stift han hörde, hvadan Riksdagen anhållit, det täcktes Kongl. Maj:t taga detta ärende i nådigt öfvervägande och för Riksdagen framlägga förslag till de lagförändringar, som för upphäfvande af den så kallade jus indigenatus kunde af Riksdagens medverkan bero.

Öfver denna Riksdagens bemställan hördt, har kyrkomötet uti underdånig skrifvelse den 1 Oktober 1868 fästat uppmärksamheten derpå, att det hvarken för presten eller församlingens värd kunde vara gagneligt, att för presterskapet i allmänhet utsigter öppnades till presterlig befordran inom ett allt för stort område, alldenstund derigenom utan tvifvel transportsökandet skulle blifva vida allmännare, än nu vore händelsen; att, då icke vore fråga om församlingarnes kallelserätt, utan om presternes ansökningsrätt, genom rättigheten att söka prestsysslor öfver hela riket, fördelarne för presterskapet i sjelfva verket icke blefve större än för närvarande, enär vid hvarje lägenhet ansökningarne, om de blefve från hela riket tillåtna, skulle blifva i samma mån talrikare; att den vigtiga kontinuiteten vid uppsigten från stiftsstyrelsernas sida öfver prestens lära och lefverne skulle i väsentlig mån rubbas och i följd härafsamma styrelser komma att sakna den närmare personliga kännedom, hvilken, genom föreskriften att vid förslags upprättande afseende skall fästas å personernas nit och försigtighet i embetets handhavande, vore af synnerlig vigt och betydelse; och slutligen att derigenom grunden för hela den närvarande stiftsindelningen blefve rubbad och församlingarne möjligen kunde komma att till stor del betjenas af församlingslärare, hvilka vore främmande för de särskilda orternas egendomliga förhållanden; hvarföre, och då dessa olägenheter icke syntes motvägas af några synnerliga fördelar hvarken för församlingarne eller presterskapet, kyrkomötet förklarade sig icke kunna lemna samtycke till upphäfvande af jus indigenatus, såvidt dermed afsåges medgifvande för hvarje prestman att söka prestsysslor öfver hela riket; hvaremot kyrkomötet biföll den af Riksdagen jemväl beslutade förändring i afseende å rätt för prestkandidater att erhålla anställning i hvilket stift de helst åstundade.

Utskottet anser sig ej kunna neka vigten och giltigheten af flera bland de sålunda af kyrkomötet uttalade skäl emot det framställda förslaget; och den af Utskottet här ofvan i första punkten tillstyrkta förändring i afseende på förslags upprättande förutsätter hos stiftsstyrelserna en så nära och personlig kännedom om de sökandes egenskaper och verksamhet, att äfven denna omständighet synes utgöra ett väsentligt hinder mot utsträckning af presternas ansökningsrätt till hela riket.

Då reformer i bestående förhållanden i allmänhet säkrast och bäst genomföras om de med varsamhet och successivt företagas, så utgöra de ganska väsentliga förändringar i presternas befordringsrätt, som Utskottet under punkterna 1 och 2 föreslagit, en ytterligare anledning att icke nu på samma gång ifrågasätta ansökningsrättens utsträckande; och då härtill kommer, att Kongl. Maj:t, efter framställning af sist församlade Riksdag, så nyss som den 4 November 1876 förordnat om den så kallade indigenaträttens delvisa upphörande samt det vid sådant förhållande torde finnas mindre lämpligt att nu föreslå ett fullständigt upphäfvande af denna rätt, så hemställer Utskottet vördsamt,

3:o) att Herr Grafströms motion i denna del icke måtte af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 13 April 1877.

På Utskottets vägnar:

ERIC SPARRE.

Reservationer:

af Herr *von Gegerfelt*: »Sedan Kongl. Maj:t den 5 Januari 1869 i nåder uppdragit åt en komité att ombesörja en revision af 1686 års kyrkolag, med föreskrift för komitén att dervid göra början med befordringslagarne jemte rättegångsordningen och så snart någon af dessa afdelningar hunnit fulländas med förslaget derå till Kongl. Maj:t inkomma; sedan af skäl, som komitén i underdånig skrifvelse den 5 November 1869 utvecklat, befunnits att det icke utan olägenheter läte sig göra att, när i allt fall en revision af hela kyrkolagen vore i nåder beslutad och komitén uppdragen, särskildt för sig fullborda och till granskning aflemna förslag till berörda afdelningar deraf; och sedan komitén redan afgifvit förslag till kyrkolag med dertill hörande stadgar, hvilket förslag för närvarande är beroende på föredragning i Högsta Domstolen, så har jag

ansett förevarande svårlösta och vidtomfattande fråga ej nu böra utgöra föremål för Riksdagens hufvudsakliga behandling och till följd deraf velat afstyrka de väckta motionerna».

af Herrar Grefve *Mörner* och *Sjöbring* mot punkterna 1 och 2.

af Herrar *Torpadie*, *Anders Persson* och *Wieselgren* mot punkten 3.

Herrar *Asplund*, *Philipsson* och *Lyth* hafva begärt få antecknadt, att de i Utskottets behandling af ärendet icke deltagit.